

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TASARRUF DAVRANIŞINA ALTERNATİF OLAN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ ÜZERİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ETKİSİ*

THE EFFECT OF FINANCIAL LITERACY ON THE INDIVIDUAL PENSION SYSTEM THAT IS AN ALTERNATIVE TO SAVING BEHAVIOUR

Dr. Öğr. Üyesi Adem ÖZBEK¹

ÖZ

Bireysel tutum ve davranışlarımızın temelinde bilgi yatmaktadır. Bu bilginin bir kısmı eğitimle, bir kısmı da çevresel faktörlerle elde edilir. Bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri üzerinde bu iki bilgi kaynağı eşit derecede, çok önemli etkiye sahiptir. Bu kaynaklar hem tutumlarımızın hem de davranışlarımızın da temelinde yer almaktadırlar. Finansal piyasalar için önemli görülen finansal ürünlerden birisi bireysel emeklilik sistemidir. Bu ürün, çalışan kesim için tasarruf, çalışmayan kesim için ise gelecek adına bir güvence aracı görevini görmektedir. Toplum içerisinde yeni gelişmeye ve yayılmaya başlayan bir sistem olması nedeniyle insanlar tarafından çok da tecrübe edilmiş bir alan değildir. Bireysel emeklilik sistemine katılım sağlayacak kişiler, bu sistemle ilgili bilgi ve finansal okuryazarlık durumlarına bağlı olarak hareket etmektedirler. Çalışmamızda, bireylerin finansal tutum ve davranışlarına bağlı olarak sahip oldukları finansal okuryazarlık düzeylerinin bireysel emeklilik sistemine katılımları üzerinde etkilerinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında oluşturulan anket formu 13.02.2020 ile 17.02.2020 tarih aralığında online olarak tesadüfi olarak seçilmiş, belirli gelir seviyesine sahip 405 katılımcıya uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21 analiz programı ve Yapısal Eşitlik Modeli ile analiz edilmiş, bireylerin finansal tutum ve finansal davranışlarına bağlı olarak gelişen finansal okuryazarlık düzeylerinin bireysel emeklilik sistemine katılımları üzerinde olumlu etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tutum, Finansal Davranış, Finansal Okuryazarlık, Bireysel Emeklilik Sistemi.

JEL Sınıflandırma Kodları:G11, G23, G41, G51, G53.

ABSTRACT

Information is the basis of our individual attitudes and behaviours. Some of this information is obtained with education and some with environmental factors. These two sources of information have an equally important impact on individuals' financial literacy levels. These resources are at the core of both our attitudes and behaviours. One of the financial products that is considered to be important for the financial markets is the private pension system. This product acts as an assurance tool for the working population and also for the unemployed, a guarantee for the future. It is not an area that has been experienced by people as it is a system that has begun to develop and expand in the society. Individuals who will participate in the private pension system act depending on their knowledge and financial literacy status. In the study, we tried to determine whether the financial literacy levels of individuals depending on their financial attitudes and behaviours have an impact on their participation in the private pension system. For this reason, the questionnaire form created within the scope of the research is applied online to 405 participants between 13.02.2020 and 17.02.2020. The data obtained are analysed with SPSS 21 and the Structural Equality Model and it is determined that the financial literacy levels that developed depending on

* Bu çalışma için, Gümüşhane Üniversitesi Etik Kurulundan 2020/3 sayılı ve 11/03/2020 tarihli "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

¹ Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ademobek6961@gmail.com

the financial attitude and financial behaviour of individuals has a positive effect on their participation in the private pension system.

Keywords: Financial Attitude, Financial Behaviour, Financial Literacy, Private Pension System.

JEL Classification Codes: G11, G23, G41, G51, G53

1. GİRİŞ

Pek çok ekonomik kararda olduğu gibi bireysel tasarruf kararlarının yönetimi de finansal kavramlara ilişkin bazı temel bilgileri gerektirir. Bununla birlikte finansal piyasaların işleyişine, finansal ürünlere olan talebe ve finansal erişim olanaklarına bakıldığında pek çok kişinin bu bilgilere sahip olmadıkları görülmektedir. Tasarruf ve yatırım davranışıyla ilgili elde edilen bulgular göstermektedir ki, yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olan bireyler daha iyi ekonomik kararlar vermektedirler.

Atkinson ve Messy (2012), finansal okuryazarlığı, sağlam, finansal kararlar vermek ve nihayetinde finansal refahı elde etmek için gerekli olan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların bir kombinasyonu olarak tanımlamışlardır. Finansal okuryazarlığın, bireysel yapılan her türlü finansal planlama üzerinde önemli bir etkisi olduğu kaçınılmazdır. Özellikle de emeklilik planlamaları kapsamında bireyler adına daha öngörülebilir bir dönem oluşturulabilmesi, sahip olunan finansal farkındalıkla mümkün olmaktadır. Farkındalık, hem bilgiyi hem de bilgiyi akıllıca kullanma yeteneğini gerektirir, buda genellikle finansal okuryazarlık denilen minimum ekonomik ve finansal bilgi gerektirir (Fornero, Oggero ve Puglisi, 2019:4).

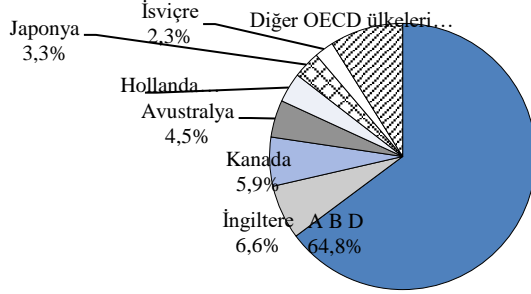
Bireysel tasarruf kararlarının altında önemli derecede gelecek hakkındaki belirsizlikler yatmaktadır. Belirsizlik durumu arttıkça hem tasarruf aracına hem de aracısına güven derecesi azalmaktadır. Bilgi, bireye öngörebilme, tahmin etme, bilme ve belirsizlikleri azaltma imkânı verir. Finansal bilgi, finansal piyasaların etkin çalışmasına, finansal tabana yayılmaya imkân sağlanmasına ve en önemlisi de piyasaların güven kazanmasına neden olur.

Atkinson ve Messy (2012), finansal okuryazarlığı finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranış boyutlarıyla ifade etmişlerdir. Bireylerin tasarruf alışkanlıkları üzerinde bilginin etkisinden daha fazla finansal tutum ve davranışların etkisi söz konusudur. Tutum ve davranışlar çevresel faktörlerden daha fazla oranda etkilenmektedir. Bireyin tasarruf ile ilgili finansal davranışı üzerinde ailesi, ebeveynlerin finansal davranışları, ebeveynlerin verdikleri finansal kararlar, tasarruf bilincinin aile içerisinde oluşturulması gibi davranışlar önemli etkiler yaratmaktadır. Bu bölümde bilginin kullanılacağı yer, tasarruf yapılacak finansal aracın tercih edilmesinde olmalıdır.

Bireylerin finansal yönetim davranışlarını etkileyebilecek faktörler yine bireylerin finansal tutumlarıdır. Finansal yönetim davranışı iyi ve doğru finansal tutum uygulanarak başlatılabilir. Finansal tutum, bir kişinin mali durumuyla ilgili bir zihin, görüş ve yargı durumu olarak tanımlanmaktadır (Pankow, 2012).

Bireysel emeklilik sistemi (BES), bireylerin aktif çalışma dönemleri boyunca elde ettikleri birikimleri uzun vadeli yatırıma yönlendirerek, emeklilik dönemlerinde yaşam koşullarını koruyabilecekleri bir gelir etmelerine imkân sağlayan özel bir emeklilik sistemidir (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2020). Bu sisteme dahil olunabilmesi, bireyler açısından hem yapılmış bir birikimi hem de sistemle ilgili bilgiyi gerektirmektedir.

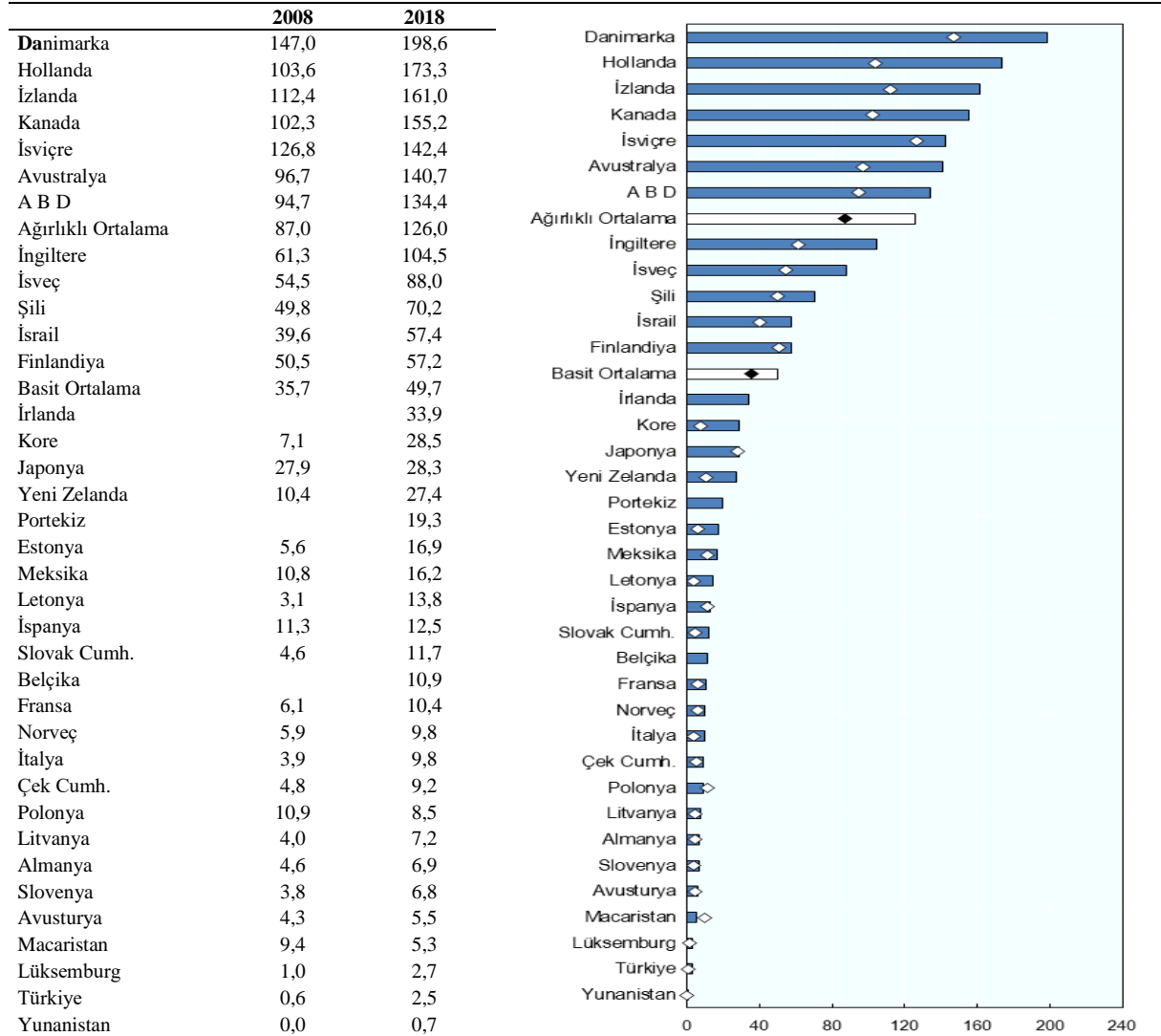
Finansal okuryazarlık seviyesine bağlı olarak bireysel emeklilik sistemiyle ilgili oluşturulan farkındalık sadece, bireylerin tasarruf alışkanlığını geliştirmelerine yardımcı olmayacak aynı zamanda bu sistemde toplanan fonlar ülkenin tasarruf hacminin artmasına da olanak sağlayacaktır. Sistemin olmadığı veya eksik işlediği ülkelerde küçük tasarruflar yastık altında tutulurken, yatırımlarına yönlendirilecek fonların miktarı da yeterli olmayacaktır (Erdoğan, 2019:295).

Şekil 1. OECD Ülkeleri Emeklilik Varlıklarının Coğrafi Dağılımı

Kaynak: (OECD Global Emeklilik İstatistikleri, 2019).

OECD ülkelerindeki emeklilik varlıklarının dağılımına bakıldığında, ilk yedi sırada Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Avustralya, Hollanda, Japonya ve İsviçre ülkeleri gelmektedir.

Şekil 2. OECD Ülkelerinde 2008 ve 2018 Yıllarında Fonlanan Bireysel Emeklilik Düzenlemelerindeki Toplam Varlıklar (GSYİH'ya Oran Olarak)

Kaynak: (OECD Global Emeklilik İstatistikleri, 2019).

Şekil 2’de OECD ülkelerinin 2008 ve 2018 yıllarında, bireysel emeklilik düzenlemeleri ile elde edilen birikimlerin yine aynı ülkelerin GSYİH içindeki payları oransal olarak gösterilmiştir. Oranlara bakıldığında bireysel emeklilik sistemi ile elde edilen fonların GSYİH içerisinde en fazla oransal paya sahip olan OECD ülkesi Danimarka, en düşük oransal paya sahip ülkesi ise Yunanistan’dır. Türkiye’nin GSYİH içerisindeki varlık oranına bakıldığında 2008 yılında bu oran % 0,6 iken 2018 yılında % 0,76’lık bir artışla beraber % 2,5’e yükselmiş. Sıralamaya bakıldığında OECD ülkeleri içerisinde Türkiye’nin bireysel emeklilik sistemi ile elde ettiği fonların yetersiz olduğu görülmektedir. Fonların yetersizliği üzerinde bireylerin BES ile ilgili bilgi eksikliğinin önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımcıların Yaş Aralıkları

Tarih	KATILIMCILARIN YAŞ DAĞILIMI					TOPLAM
	25 yaş altı	25-34 yaş	35-44 yaş	45-55 yaş	56 yaş ve üzeri	
31.12.2003	827	5.342	4.998	3.723	355	15.245
31.12.2004	27.323	132.011	106.193	44.593	4.137	314.257
26.12.2005	54.480	273.557	222.494	103.172	12.439	666.142
18.12.2006	78.686	420.972	354.110	172.696	26.224	1.052.688
24.12.2007	107.140	573.592	481.904	244.743	38.594	1.445.973
31.12.2008	122.129	687.539	581.450	302.390	51.846	1.745.354
31.12.2009	130.082	768.511	662.383	361.400	65.946	1.988.322
24.12.2010	138.064	865.062	753.932	432.177	85.058	2.274.293
30.12.2011	155.800	986.991	880.952	503.097	112.737	2.639.577
28.12.2012	185.576	1.137.892	1.058.646	594.389	142.530	3.119.033
27.12.2013	261.036	1.436.453	1.399.488	816.906	213.073	4.126.956
26.12.2014	318.912	1.678.583	1.718.002	1.048.712	298.450	5.062.659
25.12.2015	370.127	1.897.073	2.036.921	1.287.595	412.436	6.004.152
30.12.2016	401.934	1.971.717	2.250.824	1.473.121	528.163	6.625.759
29.12.2017	393.491	1.927.972	2.349.778	1.626.328	625.046	6.922.615
28.12.2018	351.532	1.792.975	2.319.899	1.701.181	710.299	6.875.886
26.07.2019	326.803	1.703.773	2.264.826	1.742.755	757.117	6.795.274

Kaynak: (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2020).

Bireyler açısından tasarrufların en iyi ve faydalı değerlendirileceği zaman emeklilik dönemidir. Türkiye’nin 2018 yılında, toplam nüfusu 82.003.882 iken bu nüfusun 7.186.204 kişisini yaşlı nüfusu oluşturmaktadır (Aile ve Çalışma Bakanlığı, 2020). Tablo 1’de Türkiye’de 2018 yılında yaşlı nüfus olarak nitelendirilen yaş aralığındaki bireylerin BES sistemine katılım oranı yaklaşık olarak %10 gibi düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Tabloya bakıldığında diğer yaş grupları içinde BES sistemine katılımın düşük olma sebepleri arasında ürünle ilgili bilgi eksikliği, bu yaş grubunun eğitim ve riske katlanma düzeyleri sayılabilir.

2. LİTERATÜR

Hastings ve Mitchell (2020), Şili’de finansal okuryazarlığın emeklilik tasarrufu ve yatırım davranışları üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında finansal okuryazarlığı enflasyon ve yatırım getirileri gibi temel kavramları anlama yeteneği olarak gördüklerini daha çok emeklilik tasarrufları ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Fornero ve Prete (2018), çalışmalarında temel ekonomik ve finansal kavramların öğrenilmesinin, ekonomik kaynaklarını yaşamları süresince yönetmek için uygun kararlar almak isteyen bireyler için önemli bir beceri olduğunu bildirmişlerdir.

Lusardi ve Mitchell (2009), tüketicilerin finansal okuryazarlık bilgi seviyelerinin emeklilik sermayelerini planlamalarını nasıl yönlendirdiği ile ilgili araştırmalarında finansal okuryazarlığın emeklilik planlamasının kilit belirleyicisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Cupak, Fessler, Hsu ve Paradowski(2020), finansal okuryazarlığın riskli varlıklara yatırım kararları üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında finansal okuryazarlığı, kişinin kendi becerilerinin ve ekonomiye olan güvenin yanı sıra riskli varlıklar üzerindeki yatırım kararlarında güçlü bir belirleyici olarak belirtmişlerdir.

Niu, Zhou ve Gan(2020), Çin'deki kent sakinleri arasındaki finansal okuryazarlığı araştırarak, finansal okuryazarlığın Çin'de emeklilik planlaması, finansal planlama ve bireysel emeklilik katılımı ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Hauff, Carlander, Garling ve Nicolini (2020), finansal okuryazarlığın, bireylerin emeklilik finansal davranış aşamalarını nasıl etkilediğinin belirlenmesine dair çalışmalarında, finansal okuryazarlığın emeklilik planlaması, emeklilik tasarrufu faaliyetleri ve emeklilik yatırım yönetiminin her üç aşaması üzerinde de önemli bir etkiye sahip olduğunu bildirmişlerdir.

Çocukların finansal tutumlarının belirlenmesinde ebeveyn desteğinin önemi büyüktür. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları ve hizmet sağlayıcılar, ebeveynlere tasarruf programları ve finansal eğitim hakkında bilgi sağlayabilir, böylece çocuklar tasarruf davranışı hakkında daha iyi bir anlayış kazanabilirler (Tonsing ve Ghoh, 2019: 23).

Bucher-Koenen (2011), Almanya'da yapılan son emeklilik reformları çerçevesinde finansal okuryazarlığın önemine değinerek, yetersiz finansal bilgiye sahip olan bireylerin emeklilik planlaması yapma ihtimallerinin düşük olduğunu ifade etmiştir. Finansal okuryazarlık, emeklilik planlaması, bireysel emeklilik fonlarının kullanılması ve ürünlerin kullanımı ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu, finansal okuryazar bireylerin bireysel emeklilik fonlarını kullanarak emeklilik planlaması yapma ihtimalleri %25-30 daha muhtemeldir (Klapper ve Panos, 2011:4).

Chu, Wang, Xiao ve Zhang. (2017), finansal okuryazarlık düzeyi daha yüksek olan hane halklarının pozitif yatırım getirileri ile ölçülen mali refah düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Finansal okuryazarlık emeklilik planlaması, finansal planlama ve bireysel emeklilik katılımı ile yakından ilişkilidir. Özellikle gelişmiş finansal okuryazarlık, emeklilik hazırlığının önemli bir itici gücü olmaya devam edecektir (Niu, Zhou,ve Gan, 2020: 15).

Emeklilik servet birikimi için önemli faktörler arasında, finansal okuryazarlık, bilinçli seçimler, emeklilik tasarrufları da dâhil olmak üzere bireylerin sağlam finansal ve ekonomik davranışlarının önemli bir bileşenidir (Cupák, Kolev, veBrokešová, 2019:1618).

Finansal okuryazarlık, bireylere emeklilik dönemlerinde yapacakları yatırımların sonuçlarını belirlemede yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla finansal okuryazarlığın, emeklilik bilgisinin ve finansal tavsiyelerin insanları emeklilik yatırımları konusunda karar almaya motive etmede baskın rolü bulunmaktadır (Nguyen, Polách ve Vozňáková, 2019:583).

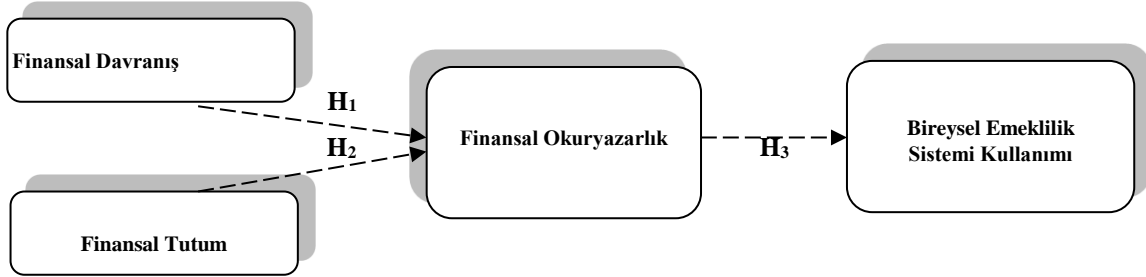
Yapılan çalışmalarda, katılımı ve kullanımı bilgiye bağlı olan bireysel emeklilik sistemi üzerinde finansal okuryazarlığın önemli derecede etkili olduğu ifade edilmektedir. Çalışmamızda üzerinde durduğumuz gibi bu alandaki literatür bizlere, finansal bilginin, bireylerin emeklilik dönemleri ile ilgili planlamaları ve birikimleri üzerinde kuvvetli bir yönlendirici olduğunu bildirmektedir. Ayrıca bireysel geliştirilen finansal tutum ve davranışların finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde etkili olduğunu bunun da finansal kaynak kullanımı artırdığını ifade etmeyiz.

3.VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada, bireylerin finansal tutum ve davranışlarına bağlı olarak sahip oldukları finansal okuryazarlık düzeylerinin bireysel emeklilik sistemine katılımları üzerinde etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında, Altay (2013), tarafından bireysel emeklilik sistemi ile ilgili geliştirilmiş anket formu online olarak, tesadüfi olarak seçilmiş, belirli gelir seviyesine sahip 405 katılımcıya uygulanmıştır. Tanımlayıcı tipteki bu çalışma için, Gümüşhane Üniversitesi Etik Kurulundan 2020/3 sayılı ve 11/03/2020 tarihli 'Etik Kurul Onayı' alınmıştır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde 0,05 hata payı ile 100.000'den fazla evren büyüklüğünde 384 örneklem sayısı yeterli sayılmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010:135). Dolayısıyla mevcut araştırma için elde edilen 405 anket kabul edilebilir sayının üzerindedir. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 21analiz programı ve Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı, Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada bireylerin finansal davranış ve tutumlarına bağlı olarak gelişen finansal okuryazarlık seviyelerinin bireysel emeklilik sistemine katılımları üzerine etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın modelinde, finansal okuryazarlık aracı değişken olmak üzere iki tane finansal davranış ve finansal tutum bağımsız değişkenleri ve bireysel emeklilik sistemi kullanımı bağımlı değişkeni yer almaktadır. Modelde finansal tutum ve davranış değişkenlerinin finansal okuryazarlık, finansal okuryazarlık değişkeninin bireysel emeklilik sistemi kullanımı üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Şekil 3. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeline ve amaçlarına bağlı olarak şu üç hipotez oluşturulmuştur:

H₁: Bireylerin finansal davranışlarının finansal okuryazarlık seviyeleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₂: Bireylerin finansal tutumlarının finansal okuryazarlık seviyeleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H₃: Bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerinin bireysel emeklilik sistemi kullanımı üzerinde olumlu etkisi vardır.

4. ANALİZ VE BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Cinsiyet				Çalışma Durumu			
	Frekans	%	Toplam %		Frekans	%	Toplam %
Erkek	225	55,6	55,6	Özel Sektör	73	18,0	18,0
Kadın	180	44,4	100,0	Kamu Sektörü	259	64,0	82,0
Yaş				Kendi İşinde	20	4,9	86,9
18-24	30	7,4	7,4	Emekli	13	3,2	90,1
25-34	150	37,0	44,4	Çalışmıyor	40	9,9	100,0
35-44	144	35,6	80,0	Gelir Seviyesi			
45-54	63	15,6	95,6	2.500 ve altı	51	12,6	12,6
55-64	17	4,2	99,8	2.5001-5.000	121	29,9	42,5
65 ve üzeri	1	,2	100,0	5.001-7.500	115	28,4	70,9
Eğitim Durumu				7.501-10.000	63	15,6	86,4
İlkokul	11	2,7	2,7	10.001 ve üzeri	55	13,6	100,0
Lise	31	7,7	10,4	Çocuk sayısı			
Üniversite	269	66,4	76,8	Yok	141	34,8	34,8
Yüksek lisans	78	19,3	96,0	1	93	23,0	57,8
Doktora	16	4,0	100,0	2	116	28,6	86,4
Medeni Durum				3	48	11,9	98,3
Evli	285	70,4	70,4	4	6	1,5	99,8
Bekar	120	29,6	100,0	5 ve üzeri	1	,2	100,0

Tablo 2’de araştırmaya dâhil olanların %55,6’sını erkekler, %44,4’ünü kadınlar, %37’sini 25-34 yaş aralığında olanlar, %66,4’ünü üniversite mezunları oluşturmaktadır. Katılımcıların %64’ü kamu, %18’i özel sektörde çalışmaktadır. Gelir seviyelerine bakıldığında katılımcıların %29,9’u beşbin, %28,4’ü ise yedibinbeşyüz, %13,6’sı ise onbin lira civarında bir gelire sahiptirler. Sahip olunan çocuk sayısına bakıldığında %34,8’nde çocuk olmadığı, %28,6’sında iki, %23’nde ise tek çocuk olduğu görülmektedir. Katılımcıların %70,4’ünü evliler %29,6’sını ise bekârlar oluşturmaktadır.

4.2. Güvenirlilik, Geçerlilik ve Faktör Analizi Sonuçları

Güvenirlilik katsayısının uygulamada en az 0,70 olması gerekmekte, ölçek geliştirme çalışmalarında bu sınır değer 0,60’a çekilebilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017:331).

Diğer taraftan analize tabi tutulan finansal davranış, finansal tutum, finansal okuryazarlık ve bireysel emeklilik sistemi kullanımı faktörlerine ait ölçeklerin seçilen örnekle uyum gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını gösteren değer KMO değeridir. Bartlett Küresellik testi ise değişkenler arası ilişkilerin faktör analizi için anlamlı olup olduğunu ve faktör analizinin yapılabileceğini ifade etmektedir. KMO değerinin en az 0,60 ve üstü olması gerekmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017:325). Tablo 3’de verilerden elde edilen sonuçlara bakıldığında KMO ve Bartlett Küresellik sonuçlarına göre örneklemin faktör analizi için yeterli olduğu ve faktör analizinin yapılabileceği söylenebilir.

Tablo 3. Ölçeklerin Güvenirlilik, Geçerlilik ve Faktör Analizi Sonuçları

Ölçekler	Cronbach Alfa Katsayısı	Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Uygunluğu Ölçüsü	Bartlett’s Küresellik Testi Yaklaşık Ki-Kare Değeri	Anlamlılık Düzeyi (Sig.)
Finansal Davranış Faktörü	0,905	0,728	822,915	,000
Finansal Tutum Faktörü	0,901	0,805	1055,446	,000
Finansal Okuryazarlık Faktörü	0,794	0,788	474,375	,000
Bireysel Emeklilik Sistemi Kullanımı Faktörü	0,832	0,820	951,259	,000

Tablo 4. Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör Yükleri	Varyans Yüzdesi	Özdeğeri
Finansal Davranış Faktörü (Cronbach Alpha: 0,905)		84,197	2,526
Ne kadar param kaldığını anlamak için bütçe kontrolü yaparım	0,912		
Bütçeme sadık kalmak için atmam gereken adımları aktif olarak düşünürüm	0,944		
Paramla elde etmek istediğim şeyler için finansal hedefler koyarım	0,897		
Finansal Tutum Faktörü (Cronbach Alpha: 0,901)		77,595	3,104
Tüm faturalarımı zamanında öderim	0,905		
Kredi kartı borç bakiyesini her ay tam olarak öderim	0,861		
Hesap özeterimi, makbuzlarımı ve faturalarımı kontrol ederim	0,882		
Bütçeme ve harcama planıma uyarım	0,875		
Finansal Okuryazarlık Faktörü (Cronbach Alpha: 0,794)		62,162	2,486
Enflasyon fiyatlar genel düzeyindeki artıştır	0,722		
Yüksek getirili bir yatırım riski yüksek olur	0,800		
Enflasyon paranın satın alma gücünü azaltır	0,825		
Likiditesi yüksek olan bir varlığın değer kaybına uğramadan paraya dönüşme hızı yüksek olur	0,803		
Bireysel Emeklilik Sistemi Kullanımı Faktörü (Cronbach Alpha: 0,832)		49,988	3,499
Bireysel emeklilik sistemi ile ilgi araştırmalar yaparım	0,793		
Bireysel emeklilik sisteminin avantajlarından birisi emeklilik sürecinde ikinci maaş imkanı sağlamasıdır	0,645		
Sosyal güvenlik sistemi ile bireysel emeklilik sistemi arasındaki farkları biliyorum	0,702		
Tasarruflarımı değerlendirmek için bireysel emeklilik ürünlerini tercih ederim	0,713		
Bireysel emeklilik sisteminde birey 56 yaşında emekli olmaktadır	0,712		
Türkiye’de sigorta şirketleri bireysel emekliliğe yeteri kadar önem göstermektedirler	0,607		
Bireysel emeklilik sisteminin getirilerini artırdığını düşünüyorum	0,761		

Tablo 4’de finansal davranış, finansal tutum, finansal okuryazarlık ve bireysel emeklilik sistemi kullanımı faktörlerinin faktör yükleri, varyans yüzdeleri ve özdeğerleri verilmiştir. Faktör yükleri 0,50 ve üstünde olan değişkenler dikkate alınmıştır (Turanlı, Taşpınar ve Bozkır,2012: 49).Dolayısıyla Tablo 4’de her bir faktör altında yer alan değişkenlerin faktör yüklerinin 0,50’den büyük olduğu görülmektedir.

4.3.Araştırma Modelinin Yapısal Eşitlik Uygunluğunun Değerlendirilmesi ve Sonuçları

Araştırmada kullanılan modelin uygun olup olmadığı ile ilgili değerlendirmelerde ki-kare(X²), serbestlik derecesi (df), ortalama hata karekök yaklaşımı (RMSEA), uyum iyiliği indeksi (GFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), normlaştırılmış uyum indeksi (NFI), görel uyum indeksi (RFI), fazlalık uyum indeksi (IFI), lewis uyum indeksi (TLI) kullanılmıştır. RMSEA değerinin 0.05’e eşit olması ya da daha küçük değerlerde olması mükemmel uyumu, bu değer 0.08 ve altında olması kabul edilebilir uyumu ve bu değer 0.10’dan büyük olması ise kötü uyumu ifade etmektedir. GFI değerinin ise 0.95 ve üzeri olması mükemmel uyumu, 0.90 ve 0.94 arasında yer alması kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Şimşek, 2007: 48).

Tablo 5. Araştırma Modeli Uyum Değerleri

Uyum İndeksleri	Kabul Edilebilir Değerler	Model
X²	-	387,704
df	-	122
X²/df	≤ 4-5	3,178
GFI	≥ 90	0,903
CFI	≥ 90	0,937
RMSA	0,05-0,08	0,073
NFI	≥ 90	0,912
RFI	≥ 90	0,908
IFI	≥ 90	0,938
TLI	≥ 90	0,921

Tablo 5’de sonuçlara bakıldığında değerlerin kabul edilebilir değerler arasında çıktığı görülmektedir. Elde edilen verilerle oluşturulmuş araştırma modelinin $\chi^2=387,704$ değeri örneklem büyüklüğü istenen düzeyde olduğu için makul bir değerde çıkmıştır. Bu değer daha anlamlı bir şekilde değerlendirilebilmesi için farklı uyum ölçülerine bakılarak karar verilmelidir. Bunun anlamı tek başına modelin uyumu χ^2 değeri ile değerlendirilmemelidir. Model ile veriler arasındaki uyumun test edildiğinde ortaya çıkan sonuçlar içinde değerlendirilen ölçülerden biri χ^2/df oranıdır. Araştırma modelimizde $\chi^2 /df = 3,178$ ’dir. Modelin χ^2 /df değerinin ideal uyum ölçüsü dâhilinde olduğu görülmektedir. Araştırma modelinin RMSA değeri 0,073 olarak bulunmuştur. Bu değer Anglim (2007)’ye ve diğer literatürlere göre ideal uyum ölçüsünü göstermektedir. Diğer uyum değerlerinden NFI: 0,912, IFI: 0,938, RFI: 0,908 ve TLI: 0,921 olarak bulunmuştur. Yapılan araştırma sonuçlarına göre araştırma modeli kapsamındaki ilişkiler anlamlı çıkmıştır. Yapısal modelin hipotez testi sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Hipotez Testi Sonuçları

	β	S.E.	P	Durum
H1 Finansal Davranış \Rightarrow Finansal Okuryazarlık	,140	,057	,005**	Kabul Edildi
H2 Finansal Tutum \Rightarrow Finansal Okuryazarlık	299	,061	,001*	Kabul Edildi
H3 Finansal Okuryazarlık \Rightarrow BES Kullanımı	282	,090	,001*	Kabul Edildi

*p < 0,01, **p < 0,05, ***p < 0,10

Tablo 6’da ilişkilerin anlamlı olup olmadıkları ve istenilen yönde olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede AMOS programının her bir ilişki için ortaya koyduğu p değerlerinden faydalanılmıştır. Hipotezlerimizin yönü olumlu ya da olumsuz şeklinde tek yönlü olduğu için tek yönlü test değerleri değerlendirilmiştir (Hair, Andersen, Tatham ve Black, 1998:613). Bu nedenle p<0,05 düzeyinde 0,05’ten küçük olan p değerleri anlamlı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın hipotez testi sonuçlarına göre p < 0,01 anlamlılık düzeyinde yer alan H2, H3 ile p < 0,05 anlamlılık düzeyinde yer alan H1 hipotezlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve desteklendiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre, finansal davranışın ve finansal tutumun finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde, finansal okuryazarlığın bireysel emeklilik sistemi kullanımı üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir.

5. SONUÇ

Herhangi bir konuda sergilenen tutum ve davranışlar o konuyla ilgili bireyin sahip olduğu bilgi seviyesini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Yatırım, harcama, tasarruf alışkanlığı gibi finansal davranışlar kolay elde edilebilir, anlaşılabilir ve uygulanabilir finansal bilgiler gerektirir. Bu kapsamda tutum ve davranışların oluşmasında en temel belirleyici bilgi kaynağı çevredir. Çünkü birey açısından çok fazla çaba harcamadan, sadece gözlem yaparak bile çevreden bilginin elde edilebilme imkânı vardır. Ailede, ebeveynlerin doğru finansal kararlar vermesi, finansal planlama ve bütçeleme yapması, alınan finansal kararlara çocukları dahil etmesi gibi uygulamalar o ailede yetişen çocuğun finansal bilgi anlamında doğru kazanımlar elde etmesine imkan sağlayacaktır.

Bireysel emeklilik sistemi gibi alternatif tasarruf araçlarının kullanılması birey açısından, zorunlu bir bilgi ihtiyacı doğurur. Çünkü bu tür bir finansal ürünün kullanılması, tasarruf yaparken yapılan tasarruflardan tekrar kazanç elde edilmesine, tasarruflarla alınan fonların içinde bulunduğu finansal piyasaların gelişmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla birikimlerin doğru finansal araçlara yönlendirilmesinde finansal bilginin önemli bir yeri vardır.

Finansal tutum, davranış ve bilgi finansal okuryazarlığın alt boyutlarını oluşturmaktadır. Çalışmada elde edilen verilerle, bireylerin finansal tutum ve davranışlarının finansal okuryazarlık seviyeleri üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve finansal okuryazarlık seviyelerine bağlı olarak da finansal bilgi gerektiren bireysel emeklilik sistemi gibi finansal ürünlerin kullanımına yöneldikleri görülmektedir.

Emeklilik dönemi için planlanan birikimlerin elde edilmesi kadar onların muhafaza edilmesi bir o kadar önemlidir. Bu dönemde emekliler için tasarruf yapmak zorlaşmakta, yapılan birikimlerin doğru yönetilmesi için bilgi ihtiyacı artmaktadır. Diğer taraftan genç bireylere bakıldığında onlar için de tasarruf yapma imkanı gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Bu nedenle finansal okuryazarlığı her iki yaş döneminin ekonomik faaliyetlerini yönetebilecek bir yetenek olduğunun unutulmaması gerekir.

KAYNAKÇA

- AÇSHB (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). (2019). Erişim adresi: <https://www.egm.org.tr/>, (20 Şubat 2020).
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Anglim, J. (2007). *Structural Equation Modelling*. Erişim adresi: <http://web.psych.unimelb.edu.au/jkanglim/IntroductiontoSEM.pdf>. (5 Nisan 2016).
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). *Measuring financial literacy: results of the OECD/International network on financial education (infe) pilot study*, Working Paper No. 15, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, OECD Publishing, Paris.
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). *Measuring financial literacy*. Technical report, OECD.
- Bucher-Koenen, T. ve Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 565-584.
- Chu, Z., Wang, Z., Xiao, J. J. ve Zhang, W. (2017). Financial literacy, portfolio choice and financial well-being. *Social Indicators Research*, 132(2), 799-820.
- Cupák, A., Fessler, P., Hsu, J. W. ve Paradowski, P. R. (2020). *Confidence, financial literacy and investment in risky assets: Evidence from the Survey of Consumer Finances*.
- Cupák, A., Kolev, G. I. ve Brokešová, Z. (2019). Financial literacy and voluntary savings for retirement: novel causal evidence. *The European Journal of Finance*, 25(16), 1606-1625.
- EGM (Emeklilik Gözetim Merkezi). (2020). Erişim adresi: <https://www.egm.org.tr/>, (17 Şubat 2020).
- Erdoğan, N. (2019). *Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi uygulamasındaki sorunları ve çözüm önerileri*, Proceedings of the International Congress on Business and Marketing Maltepe University, Istanbul, 291-306.

- Fornero, E. ve Prete, A. L. (2019). Voting in the aftermath of a pension reform: The role of financial literacy. *Journal of Pension Economics & Finance*, 18(1), 1-30.
- Fornero, E., Oggero, N. ve Puglisi, R. (2019). *Sosyal olarak sürdürülebilir NDC emeklilik planları için bilgi ve finansal okuryazarlık*. Dünya Bankası.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- Hair, F. J., Anderson, E. R., Tatham, L. R. ve Black, C. W. (1998). *Multivariate data analysis*. (5.ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Hastings, J. ve Mitchell, O.S. (2020). Finansal okuryazarlık ve sabırsızlık emeklilik servetini ve yatırım davranışlarını nasıl şekillendirir. *Emeklilik Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 19 (1), 1-20.
- Hauff, J. C., Carlander, A., Gärling, T. ve Nicolini, G. (2020). Retirement Financial Behaviour: How Important Is Being Financially Literate?. *Journal of Consumer Policy*, 1-22.
- Klapper, L. F. ve Panos, G. A. (2011). *Büyüyen gençlik demografisi açısından finansal okuryazarlık ve emeklilik planlaması: Rus örneği*.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. S. (2017). How ordinary consumers make complex economic decisions: Financial literacy and retirement readiness. *Quarterly Journal of Finance*, 7(03), 1750008.
- Nguyen, T. A. N., Polách, J. ve Vozňáková, I. (2019). The role of financial literacy in retirement investment choice. Equilibrium. *Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 14(4), 569-589.
- Niu, G., Zhou, Y. ve Gan, H. (2020). Financial literacy and retirement preparation in China. *Pacific Basin Finance Journal*, 101262.
- Pankow, D. (2012). *Financial values, attitudes and goals*. North Dakota State University, Fargo, North Dakota.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinok.
- Tonsing, K. N. ve Ghoh, C. (2019). *Savings attitude and behavior in children participating in a matched savings program in Singapore*. Children and Youth Services Review, 98, 17-23.
- Turanlı, M., Taşpınar, Cengiz, P. ve Bozkır, Ö. (2012). *Faktör analizi ile üniversiteye giriş sınavlarındaki başarı durumuna göre illerin sıralanması*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 17, 45-68.